

Sažetak

Mile Mamić, Filozofski fakultet, Zadar

UDK 81'373.21, znanstveni članak

primljen 22. siječnja 2007., prihvaćen za tisak 23. ožujka 2007.

Croatian Military Terminology in the Dictionary
Juridisch-politische Terminologie

In this article, the author shows that the four-language dictionary *Juridisch-politische Terminologie* (Vienna, 1853) had a very important role in creating the system of Croatian military terminology. In this dictionary, the Croatian editor incorporated the old Croatian military terminology. All this provided a firm foundation on which Šulek and his collaborators could develop a good system of Croatian military terminology that was seriously disrupted by Serbian domination after 1918, but that has been restored in its greatest part in the past two decades.

POŠTAPALICE U HRVATSKOM JEZIKU

Stojan Vrljić

današnje vrijeme svemoćne tehnike događa nam se da satima čekamo na nekoj autocesti pa ponekad kao jedino rješenje za nastale nepravilike možemo čuti ironičnu izreku: *Štap u ruke* pa poprijeko.

Štap u ruke uzimamo onda kada sami nemamo dovoljno snage ustrajati u hodu do konačnog cilja pa smo prisiljeni oslanjati se na štap, *poštapati se*. A to nas podsjeća na tjelesno slabašna čovjeka, čovjeka koji ne može samostalno hodati, na nesposobna čovjeka, na invalida koji je prisiljen na *poštapanje*.

Međutim, riječ *poštapanje* ima i svoje drugo značenje. Nas će riječi *poštapanje*, *poštapalica* više zanimati kao jezikoslovni naziv, a to je

„uobičajeni izraz izvan sadržaja što ga loš govornik rabi kada mu nedostaje riječ“¹

ili

„riječ kojom se tko često služi u govoru bez potrebe“.²

¹ Rječnik hrvatskoga jezika, LZ, ŠK, Zagreb, 2000.

² Vladimir Anić, Rječnik hrvatskog jezika, Zagreb, 1994.

U Raguževoj su gramatici³ poštapalice uvrštene u čestice, uz primjere:

„ja, *ovaj*, ne bih još išao. – ja, *znate, gospodine*, ne znam što da Vam o tome kažem.“

I Hrvatska gramatika ubraja poštapalice u čestice:

„Među čestice ulaze i tzv. poštapalice, tj. riječi koje neki govore bez ikakve veze s njihovim smislom, obično kad u govoru žele dobiti vremena da nađu potrebne riječi za ono što žele reći.

Takve su riječi:

ovaj, onaj, čuj, kaže, vele, dragi moj i sl.“⁴

Akademijina gramatika poštapalice opisuje kao semantički prazne riječi koje govornik upotrebljava „da bi dobio na vremenu“, sintaktički nepovezane s rečenicom u kojoj su, ali ih ne ubraja u čestice, nego u usklike:

„No kako obično izražavaju osjećajno raspoloženje ili govoriteljev odnos prema govoru, imaju ulogu kao i usklici pa ih u jednom smislu možemo njima i pribrojiti.“⁵

I zaista, poštapalice se u hrvatskom jeziku rabe kao riječi bez značenja, „prazne“ riječi. Takva uporaba riječi bez stvarne potrebe stvara buku u komunikacijskom kanalu čime se otežava dolazak informacije od govornika do slušatelja što nas podsjeća na poznatu izreku: velik promet, a mala zarada. Takav način govora jednostavno nije prihvatljiv u biranom izričaju i najčešće je osobina lošeg stila. U mnogim jezicima, isto kao i u hrvatskom, poštapalica može biti i uporaba nekih glasova i oblika radi smišljanja i oblikovanja temeljnih misli. Ponekad je riječ o gotovo neartikuliranim glasovima tipa *a-a-a-a*, *o-o-o-o*, *oh-o-ho* ili *hm, hm*, koji se znaju otegnuti i na nekoliko trenutaka dok govornik razmišlja. U pravilu se poštapalicama služe govornici skromnoga rječnika.

Poznato je i to kako se poštapalice pojavljuju na razini vrjednota govorenog jezika, nisu tipične za pisanu komunikaciju jer pišući imamo vremena svoj izraz izmijeniti i popraviti. Zato je poštapalica pomoćna riječ u živom govoru, najizrazitija u razgovoru ili usmenom izlaganju. Dostatno je za uočavanje poštapalica pratiti u sredstvima javnog priopćavanja razne razgovore ili druge nepripremljene nastupe na radiju ili televiziji, i otkriti ponekad zanimljive vrste i oblike jezičnih poštapalica.

Poštapalicama su najčešće riječi posve prazna značenja. Takva je, na primjer, riječ *pa* čijom uporabom govornik nastoji dobiti psihičku stanku prije početka govora. Ujedno to može biti i nesvjesna govornikova stanka. Čemu služi takva stanka

³ Dragutin Raguž, *Praktična hrvatska gramatika*, Zagreb, 1997., str. 277.

⁴ E. Barić i dr., *Hrvatska gramatika*, Zagreb, 1995., str. 282.

⁵ S. Babić i dr., *Povijesni pregled, glasovi i oblici*, Zagreb, 1991., str. 741.

prije govornikova nastupa? U svakom slučaju odgovor na to pitanje mogla bi dati potanja psiholingvistička raščlamba. Neki govornici ovom *pa* dodaju još pokoju riječ *pa* postoje i ovakvi primjeri: *pa, što ja znam; pa, čujte; pa, znate*. Ponekad se može čuti i poštapalica *pa, znate kako* i *pa, znate što*, što se češće skraćuje u *znate*. Kao poštapalice često se čuju riječi: *kaže* i *veli*, a nerijetko se mogu čuti i skupine riječi: *tako zvani* (kao da se ovom poštapalicom želi reći da ima i *tako nezvanih*), *tako reći*.

Isto tako, lako se možemo prisjetiti učenika koji teško odgovaraju na nastavnikova pitanja pa ponavljaju riječi: *ovaj, onaj, oni* itd. *Ovaj* je tipično za sve koji zamuckuju jer nemaju pravo rješenje za nastavak misli i ne mogu pronaći pravu riječ.

U posljednje smo vrijeme svjedoci i takvih poštapalica koje se pojavljuju kao rezultat pomodarstva. Tako je, recimo, teško čuti na televiziji sugovornika koji u svome nastupu nepotrebno ne ponovi i po nekoliko puta riječ *ovoga*. Govornik je ponekad nesvjestan toga da govori riječ *ovoga* koja nema nikakav smisao u odnosu na ono što je rečeno. Riječ *ovoga* može imati samo ulogu stanke ili izražavanja pripadnosti određenom kulturnom krugu. To nam potvrđuje i sljedeći primjer, nedavno smo mogli čuti na HRT-u zanimljivu vijest o „zamjeni“ dvaju gradonačelnika kao znak stvaranja boljih slovensko-hrvatskih odnosa što je hrvatski gradonačelnik prokomentirao riječima: „Mi smo, *ovoga*, to napravili kao prethodni čin...“ U navedenoj rečenici ostaje nejasna nepotrebna uporaba riječi *ovoga*. Pa ipak, lako uočavamo da je riječ *ovoga* poštapalica i da bi navedena rečenica bila puno prihvatljivija bez nje. Često se kao poštapalica rabi i riječ *gledajte*. Na HRT-u je prošloga mjeseca gostovala visoka državna dužnosnica koja je u svome nastupu na početku govora češće rabila riječ *gledajte* što nije bilo ni u kakvoj svezi s onim što je u nastavku svoga govora rekla.

Ponekad uporaba određenih poštapalica ostavlja privid kako govornik pita, a sugovornik odgovara. Međutim, riječ je o monologu u kojem se rabe poštapalice koje samo ostavljaju privid dijaloga. To su najčešće složene poštapalice: *je li, je li tako, ako tako mogu reći, ako smijem reći* itd. I te poštapalice odražavaju nemoć govornika da nađe pravu riječ.

Poštapalice treba razlikovati od gomilanja riječi u rečenici, preobilja riječi u rečenici ili mnogorječja poznatog u jezikoslovlju pod nazivom pleonazam. Pleonazam čine riječi koje su slične po smislu ili su identične kao u primjerima: *idem ići* ili *dva stara starca*. Zajedničko im je s poštapalicama samo to što ih dobar stil jednako ne podnosi.

Događa se da nekim riječima, domaćim ili tuđim, zbog učestalosti izblijedi značenje, ili ga čak potpuno izgube te tako postanu prazne riječi, riječi bez značenja – poštapalice. Takav primjer nalazimo u uporabi riječi *prosto* (*naprosto*). U većini primjera u kojima se može naći ta riječ (*prosto*) nije je moguće bez štete po značenje

zamijeniti hrvatskom riječju *jednostavno*. Glavni je razlog to što je značenje riječi (*prosto, naprosto*) prazno. Riječ *prosto* rabi(la) se kao odraz određenoga razdoblja i utjecaja. Vjerojatno je i zbog toga njezino značenje tuđe hrvatskomu uhu. Da je tomu doista tako potvrđuje nam i jedan od govornika emisije Piramida na HRT-u koji je bar desetak puta rabio poštapalicu *prosto-naprosto* u svome kratkom nastupu, a svaki put bez sintaktičke i logične povezanosti s rečenicom.

Gubitak značenja može se primijetiti i u nekim posuđenicama iz engleskog jezika čija uporaba u hrvatskom jeziku može biti toliko česta da postanu prazna značenja.⁶ Takva je i riječ *super* koja je u hrvatskom jeziku bila toliko česta da je u jednom trenutku sve moglo biti *super* te je ta riječ, izgubivši svoje značenje, prešla u poštapalice. Takva je danas u hrvatskom jeziku i riječ *definitivno*. Nedavno smo na televiziji mogli gledati prijenos nogometne utakmice u kojoj je: vratar *definitivno* izbacio loptu, *definitivno* je lijevo krilo primilo loptu, *definitivno* je sudac svirao prekršaj, *definitivno* su navijači pružili podršku svojoj momčad i *definitivno* je završila utakmica. Ako malo bolje razmotrimo te primjere vidjet ćemo da je riječ *definitivno* suvišan privjesak. Krajem prošle godine u Slobodnoj Dalmaciji čelnici jedne naše političke stranke i saborskoj zastupnici postavljeno je pitanje: „Da sada sastavimo Sabor od mladih ljudi...?“ Zastupnica je odgovorila: „*Definitivno* bi imali svježije ideje, lakše bi se izglasali neki zakoni.“ Da bi slika bila potpunija, ista saborska zastupnica u televizijskoj emisiji Nedjeljom u 2 uporabila je u svom nastupu više od deset puta nepotrebno riječ *definitivno*.

Bliske poštapalicama su *uzrečice*. Pa ipak treba reći da je uzrečica

„riječ ili izričaj kojima se ljudi često koriste u govoru bez potrebe, u nedostatku pravoga izraza“,⁷

odnosno,

„Za razliku od poslovice, koje su im po karakteru bliske, uzrečice nemaju izravnog poučnog smisla, već se zadovoljavaju alegorijskim označavanjem pojave, npr. *ni luk jeo, ni lukom mirisao*.“⁸

Svi oni koji javno nastupaju morali bi paziti da im ne promakne kakva suvišna riječ, riječ koja ništa ne znači, ništa ne izriče, semantički prazna, besmislena riječ. Dobrom govorniku to se ne će dogoditi, ali se većina naših govornika koji javno nastupaju time ipak ne može pohvaliti. Najlakše se hoda bez štapa. Ali do toga doista treba narasti.

⁶ O značenjski praznim internacionalizmima piše B. Tafra, *Od riječi do rječnika*, Zagreb, 2005.

⁷ Rječnik hrvatskoga jezika, LZ, ŠK, Zagreb, 2000.

⁸ Rikard Simeon, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, Zagreb, 1969.

Sažetak

Stojan Vrljić, Filozofski fakultet, Split

UDK 81'38, znanstveni članak

primljen 2. ožujka 2007., prihvaćen za tisak 24. ožujka 2007.

Hestations Forms

Hesitation forms are empty words used in speech without an actual need, their only function being to allow the speaker a free moment before he finds the right word or the right thought to continue the speech. Such linguistic elements have no syntactic or logical connection with the sentence and do not express any definite meaning; so they are redundant. That is why hesitation forms in speech make an impression of vacillation, reluctance, retreating, and stammering on the part of the speaker. It is just for this reason that hesitation forms have no place in a proper linguistic expression. This is very important to know for all those who make public appearances, for the use of hesitation forms can never be a characteristic of a good style.

JEZIČNO RAVNODUŠJE

Marko Kovačić

U nas se popušta svakoj posuđenici iz engleskog jezika, bilo da joj je engleski izvor, bilo da je posrednik. Englezi su silom pokorili sada bivše kolonije, a milom se sada pokoravamo sami. Nakon burne povijesti engleski je izgubio svoj prvotni germanski oblik i uvelike se romanizirao te je takav pronesen širom svijeta. S vremenom je svoju fleksiju sveo na minimum i nadoknadio to bogatstvom rječnika kojim prodire u jezike svijeta. Prednost je engleskog pojednostavljena morfologija i međunarodni rječnik, pa se svatko tko svlada puke osnove toga jezika i nešto izgovora može zanijeti iluzijom da ga umije govoriti. Gubitkom fleksije, s pojednostavljenom morfologijom, lakoćom sklapanja složenica, mogućnošću pretvaranja imenica u glagole i obratno, uklanjajući razliku između pridjeva i priloga, taj je jezik postao opće dobro, jezik svih jezika, a možda i opće zlo.

Muču nas što u našem jeziku ne postoje riječi kojima se svakodnevno služimo, kao *teenager*, *design*, *weekend* i druge koje će biti navedene, pa ih preuzimamo iz engleskog, jezika u kojem ne postoje glagoli *šutjeti*, *ozdraviti*, *pokvariti se*, *zateći*, ili imenice *sugovornik*, *maloljetnik*, *vršnjak*, *predak*, *potomak*, *naočale*, *šetnja*, *način* i mnoge druge, pa on svejedno nije te pojmove preuzeo od drugih jezika, nego se snalazi sintagmama *keep quiet*, *get well*, *glasses* (stakla) ili posuđenicama *interlo-*